

Samenwerken aan Passend Onderwijs dicht bij huis

Bij de eerste redactievergadering in januari gaven wij, de makers van deze krant, elkaar nog argeloos een hand. Tot maart konden de interviews nog live worden afgenomen, maar daarna verliepen de contacten via mail en telefoon. Gelukkig is het ons, ondanks de coronacrisis, toch gelukt om ook dit jaar een lezenswaardige krant samen te stellen.

In dit nummer:

- Een verslag van de bijeenkomst op 12 februari jl., toen we nog met honderd man bijeen zaten in De Stoomhal te Wormer;
- Interviews met de sprekers van die dag, kwartiermeester René Peeters en jurist Rob Hendrikx;
- In gesprek met Arnold van 't Hart en Irma van der Meer over hun werk voor de Ondersteuningsplanraad;
- Een impressie van de opleiding Practitioner TOS en Taalstimulering;
- 'Doorkijkjes' bij vijf initiatieven binnen het samenwerkingsverband, die passend onderwijs in de praktijk brengen;
- Een afscheidinterview met Yvonne Dijkema, die het samenwerkingsverband zes jaar lang als secretaresse heeft ondersteund.

Column

Door Anna Wendt

*Beleidsadviseur van de gemeente Zaanstad op het onderwerp onderwijs en jeugd.
Anna vertrekt per 1 juni naar Zweden, waar zij gaat wonen en werken.*

'Ik ben echt zo blij, hij mag naar het speciaal onderwijs!' Wina straalt helemaal. We hebben de afgelopen tijd, als zij bij mij thuis komt poetsen, veel gepraat over haar zoektocht naar een passende plek voor haar zontje van zes. Ik betrap me er dan op dat ik niet alleen vanuit interesse voor haar zoons welzijn met haar klets, maar ook heel nieuwsgierig ben hoe het allemaal geregeld is en wat er zoal wordt geboden binnen die school. Een beroepstrekje zullen we maar zeggen. Wina is vooral blij met het feit dat alles op school is. 'Ik hoef hem niet meer apart naar de GGZ te brengen. En logopedie is gewoon onder schooltijd. Zo fijn!'

Want dat is hoe we het eigenlijk zouden willen, ook in Zaanstad. In de afgelopen jaren heb ik voorbeelden gezien waar dit heel goed lukt. Waar ouders, intern begeleiders, jeugdteamregisseur en behandelaar met elkaar tot mooie oplossingen komen voor ingewikkelde casussen. Waar met elkaar, stapje voor stapje, gewerkt wordt om thuiszitters weer

binnen het onderwijs te krijgen. Waar soms een poosje op de boerderij met de koeien net die rust gaf om daarna weer te kunnen leren binnen een onderwijssetting.

Het is niet altijd makkelijk, dat samenwerken. We hebben het weleens over verschillende bloedgroepen bij de hulpverlening en het onderwijs. Ik zou het liever verschillende lichaampjes willen noemen; ze streven hetzelfde doel na, maar hebben ieder verschillende eigenschappen. Soms zitten de verwachtingen over elkaars eigenschappen het samenwerken in de weg, maar ik zie ook dat wederzijds begrip en het elkaar meenemen in de eigen gedachtegang, de samenwerking verbetert. Blijf in gesprek met elkaar, zou ik willen meegeven!

Er zijn nog genoeg obstakels die we met elkaar moeten aangaan; wachtlijsten in de zorg, moeilijk te vinden passend aanbod, bureaucratische rompslomp. Ook ik heb regelmatig door het stadhuis gelopen met een casus onder de arm, op zoek naar slimme oplossingen. 'Maar de kinderen van Zaanstad!', is een van mijn 'onderhandelingstechnieken' geworden richting collega's. Want ja, daar doen we het uiteindelijk voor.

We gaan een onzekere tijd tegemoet, maar één ding is zeker: in Zaanstad werken we samen aan de toekomst van iedere leerling. Ik ga het Zaanse heel erg missen, de no-nonsense aanpak, de betrokkenheid van alle mensen met wie ik heb mogen samenwerken en de projecten die nog niet af zijn, maar al een heel eind op weg zijn. Ik ga naar Zweden. Daar leer ik wellicht nog dingen over het onderwijs waar we in Nederland ons voordeel mee kunnen doen.

Door Maurice van Turnhout

Het is aan de professionals om er samen uit te komen

Zo'n honderd professionals; schooldirecteuren, intern begeleiders en genodigden vanuit de gemeenten en jeugdzorg uit de Zaanstreek kwamen op 12 februari 2020 bijeen in De Stoomhal te Wormer

De samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg is een blijvende investering

'Sinds 2015 loopt Zaanstad landelijk voorop in die verbinding,' opent Ellen Voskuilen, bestuurder van het Samenwerkingsverband PO

Zaanstreek. 'Maar wie voorop loopt, krijgt ook alle kinderziektes.' 'Alle goede bedoelingen ten spijt heeft de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg verdieping nodig', vult SWV-bestuurder Rien Spies aan. Aangezien de jeugdteams allemaal hun eigen aanpak hadden, was de

samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg niet optimaal. Nu komt er één stedelijk jeugdteam met een uniforme werkwijze. In dit jaar worden de nieuwe processen verder ontwikkeld in zes Proeftuinen. Welke resultaten leverde dat op? Anna Wendt, beleidsadviseur onderwijs en jeugd van de gemeente Zaanstad, begeleidt de Proeftuinen en brengt verslag uit op het podium van de voormalige rijstpellerij. 'Wie heeft hier weleens contact met een jeugdteam?' vraagt ze de

aanwezigen. Alle handen schieten de lucht in. In de voorbije jaren zijn er veel contacten ontstaan tussen scholen en jeugdteams, maar die verliepen vaak ad hoc. Doordat ze in de nieuwe aanpak elkaars rol en expertises beter leren kennen gaan scholen en jeugdzorg elkaar meer beschouwen als één team met een gezamenlijk doel. 'Zoiets vergt natuurlijk tijd', benadrukt Wendt. 'Het is nooit af, we moeten blijven investeren.'

Lees verder op pagina 2

Vervolg bijeenkomst De Stoomhal

Proeftuinen

Vertegenwoordigers van de Proeftuinen worden op het podium geïnterviewd door René Peeters, landelijk bestuurlijk aanjager voor de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. Zo rapporteert Willem Lamers, directeur van ICBS Het Zaanplein in de Rosmolenwijk, dat zijn school er samen met het jeugdteam voor heeft gekozen om te investeren in preventie: 'We moesten uitzoeken hoe we elkaar kunnen helpen bij bijvoorbeeld moeilijke thuisituaties.' Die aanpak begint zijn vruchten af te werpen. Een leerling van Het Zaanplein die niet hanteerbaar was in de groep, kreeg bijvoorbeeld in samenspraak met het jeugdteam een externe time-out. 'Dan moeten er goede contacten met de ouders zijn', meent Lamers, 'Samen met het jeugdteam hebben we die gelegd, onder andere door huisbezoeken.' Aanjager René Peeters herkent Lamers' verhaal. Op verzoek van tweeëntwintig partijen – waaronder PO- en VO-raad, VNG, Jeugdzorg Nederland en GGD – schreef Peeters 'Met andere ogen', een adviesrapport over de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg op basis van interviews met professionals. 'Ik was wethouder in Almere,' zegt Peeters, 'maar ik ben ook leraar geweest en ik ben getrouwd met een IB'er. Ik weet dus wat er speelt.'

Vertrouwen

In twintig jaar tijd zijn de domeinen onderwijs en jeugdzorg ingrijpend veranderd. Peeters haalt een onderzoek van het Nederlands Jeugdinstituut aan, waaruit blijkt

dat in 2000 voor één op de achtentwintig kinderen een beroep werd gedaan op de jeugdzorg. De meest recente cijfers gaan uit van één op de acht kinderen. Overveldigende cijfers, die misschien ook te verklaren zijn omdat bijvoorbeeld dyslexie nu onder de jeugdzorg valt. De cijfers zijn evenmin los te zien van de maatschappelijke ontwikkelingen die zich in twintig jaar tijd hebben voltrokken, meent Peeters. Hij verwijst naar het boek 'De kunst van het ongelukkig zijn', waarin de Belgische psychiater Dirk De Wachter betoogt dat onze jachtige samenleving te veel gericht is op het streven naar individueel geluk en te weinig op zingeving. 'Werk- en prestatiedruk nemen toe', zegt Peeters, 'kijk maar naar de schooladviezen. Leraren krijgen meer vertrouwen, maar ook meer administratieve last. Is er dan wel sprake van oprecht vertrouwen?' Eén van Peeters' concrete adviezen is de introductie van een 'intern extern begeleider' (IEB'er) op de scholen, die de eerstelijns hulpvragen opvangt. De gemeente moet als verbinder optreden zonder de baas te spelen. Dit is geen eenvoudige opgave, want de gemeenten beheren nu eenmaal de budgetten. Ook stelt Peeters voor om per stad/regio een Grondwet Jeugd te ontwerpen die zoveel mogelijk apolitiek is. Er zijn nu teveel thuiszitters, omdat er onenigheid is over welke partij precies de rekeningen moet betalen. Jeugdzorgbudgetten moeten volgens Peeters poreuze randen krijgen, ze dienen samengesteld te worden uit 'meerdere potjes'.

'Hier in Zaanstad gaat er al veel goed', benadrukt Peeters. 'Daarom maakt deze streek ook deel uit van elf inspiratieregio's voor de samenwerking van onderwijs en zorg. Maar nergens loopt het perfect. Laat dus de moed niet zakken bij de eerste tegenwind. Houd vast aan uw visie. Maak afspraken, stel doelen, bewaak die doelen en leg rekenschap af als het nodig is.'

Zorgplicht en passend onderwijs

Onderzoeks- en aanbodplicht
De laatste spreker van de ochtend is Rob Hendriks, als jurist al twintig jaar raadsman van scholen, besturen en samenwerkingsverbanden, waaronder het Samenwerkingsverband PO Zaanstreek. Volgens Hendriks bestaan er nog tal van misverstanden over hoe je als school wettelijk aan de zorgplicht voldoet

De Stoomhal

je als school moet voldoen aan onderzoeks- en aanbodplicht. Kijk naar wat het kind nodig heeft, kijk wat je als school kunt bieden of dat een andere school meer geschikt is.' Hendriks peilt de stemming in de zaal. 'Ik zie iemand al boos kijken...' 'Niet boos, verbaasd', corrigeert de vragensteller in kwestie. 'Dus in zo'n geval ben ik ook verplicht om bij een andere school informatie op te halen?' 'Het gaat om een kwetsbaar kind', vervolgt Hendriks, 'en het is uw verantwoordelijkheid om dat kind een passende plek te geven. Soms is dat helaas een kwestie van samen de minst slechte optie zoeken. Bij een moeilijke casus kun je een onderwijsjurist raadplegen, maar we moeten ervoor waken om het proces te veel te juridiseren. Het belang van het kind staat voorop, het is aan de professionals om er samen uit te komen.'

Voor de presentaties van beide sprekers verwijzen we u graag naar de website van het samenwerkingsverband: swpozaanstreek.nl/documenten/informatie

Met elkaar leren in de Proeftuinen

Er is overal al samenwerking tussen jeugdhulp en onderwijs. Afgelopen schooljaar gingen er zes Proeftuinen van start. Doel van de Proeftuinen is om met elkaar te leren en meer systematisch samen te werken. Dit is echter heel divers georganiseerd en uitgewerkt. Met de doortwikkling beogen we om daar meer eenheid in te krijgen. Daarbij bouwen we voort op de bestaande samenwerking die iedere school en de jeugdteams al hebben. In De Stoomhal brachten vier Proeftuinen verslag uit van hun leerproces: drie PO-Proeftuinen en een VO-Proeftuin.

OBS DE DORPSAKKER, ASSENDELFT (PO)

De Dorpsakker streeft naar een proces rondom betrokkenheid van de school en het Jeugdteam bij casuïstiek, waardoor een integrale aanpak wordt bevorderd en expertise beter gedeeld en ingezet wordt. Verder wordt de rol van de jeugverpleegkundige versterkt, waarbij het opvoedsprekuur behouden blijft voor doorverwijzing naar het Stedelijk Jeugdteam. School, jeugdteam en jeugverpleegkundige plannen momenten in om samen casuïstiek te evalueren en tot een betere samenwerking te komen, met als resultaat betere en snellere hulp voor de leerling.

DYNAMICA XL TJOTTERLAAN, ZAANDAM (PO)

Dynamica XL Tjotterlaan wil leerlingen ondersteuning bieden op de eigen schoollocatie. Een jeugdteammedewerker en de therapeuten krijgen een werkplek op de school aangeboden en nemen deel aan alle relevante overleggen. Wellicht kan het model uit de Proeftuin voor alle so en sbo-scholen binnen de streek worden ingevoerd. Voor reguliere scholen bestaat de mogelijkheid van een mobiel advies- en behandelteam. Met relatief lichte maatregelen kan een omschakeling gemaakt worden naar preventie van gedragsproblemen, in plaats van dure curatieve maatregelen zoals intensieve behandelingen.

OICBS HET ZAAANPLEIN, ZAANDAM (PO)

Concrete resultaten die Het Zaanplein noemt: ouders die als 'educatieve partners' hun talenten binnen de school inzetten, bijvoorbeeld door buddy te worden van andere (nieuwe) ouders; het onderscheiden van de verschillende rollen en verantwoordelijkheden binnen het kernteam van de proeftuin ('samenwerken is ontschotten'); meer aandacht voor de functie in de buurt van het nieuwe schoolgebouw, onder andere door via de school een gezonde leefstijl te stimuleren; ook aan kinderen wordt gevraagd welke thema's er op school spelen en hoe hierop ingespeeld kan worden ('van een vreedzame school naar een vreedzame wijk').

ALTRA COLLEGE ZAAANSTREEK, KROMMENIE (VO)

Altra is bezig een VSO+ klas op te zetten om thuiszitten te voorkomen, uitgaand van een integraal plan dat is afgestemd tussen school, jeugdteam en specialiserende jeugdhulp. De school onderzoekt mogelijkheden voor een passend aanbod voor leerlingen met een aangepast rooster en voor een training- en cursusaanbod specifiek voor Altra-leerlingen. Ook worden er samen met de partners van jeugdteam, Centrum Jong en wijkteam thema-avonden opgezet voor ouders, passend bij de vragen die er spelen. Ouders en jongeren kunnen zich voortaan op school aanmelden bij het jeugdteam, dat stedelijk werkt.

Interview met René Peters - De verbinding van onderwijs en jeugdzorg

Volgens het Nationaal Jeugdinstituut is het aantal aanvragen in de jeugdzorg in twintig jaar tijd verdrievoudigd. U suggereerde dat die cijfers een kwestie zijn van appels met peren vergelijken. Hoe bedoelde u dat? 'Dyslexie valt pas sinds 2015 onder de jeugdzorg en dat heeft voor een gedeelte van de stijging gezorgd. In de huidige situatie met de jeugdteams wordt er sowieso veel meer gesignaleerd. De vraag is of alles wat gesignaleerd wordt door professionals moet worden opgelost. Door deze ontwikkelingen zijn de uitgaven hoger dan in het verleden. Gemeenten overschrijden hun jeugdhulpbudget, waar het rijk toch al 25 % op gekort heeft.'

Hoe ontstaan er in zo'n situatie dan budgetten met poreuze randen?

'Door te ontzorgen. Daarom pleit ik bijvoorbeeld voor een Intern Extern Begeleider (IEB'er) op de scholen. Die fungeert als filter, zodat kinderen niet onnodig naar instanties worden doorverwezen. Als je een druk kind hebt, of een kind dat verslaafd dreigt te raken aan gamen, kan dat heel problematisch zijn. Maar de vraag is: moeten die zaken meteen professioneel worden aangevlogen, of is het voldoende om een keer met zo'n IEB'er te praten, of met andere ouders? Volgens mij kan de gemeenschap veel zelf oplossen.'

U legt een verband tussen de toename van hulpvragen en maatschappelijke problemen als groeiende werk- en prestatiedruk.

'Klopt, en naast dat verband is er ook de kwestie van normering. Ik ben sterk tegen de begrippen 'lager en hoger onderwijs'. Ouders willen het liefst zo hoog mogelijke schooladviezen voor hun kind, maar het is veel belangrijker dat kinderen op een plek zitten waar ze het beste tot hun recht komen. Moet onderwijs om selectie draaien, of om andere zaken? Waarom moet iedereen naar havo of vwo? Fantastisch toch als iemand een goede timmerman wordt!'

Hoe ziet u een apolitieke grondwet jeugd op gemeentenniveau voor u?

'Het risico van politiek is dat de vier jaar van een ambtstermijn te kort zijn om doelen te realiseren. In veel beleidsstukken worden geen grote doelen gesteld. Als wethouder onderwijs in Almere formuleerde ik wel een doel: over vier jaar zijn er geen zwakke scholen meer in de stad, terwijl er toen vijftientig waren met dat stempel. Door mijn uitspraak bleef de lokale pers ernaar vragen en werden er statistieken bijgehouden. Uiteindelijk hielden we twee zwakke scholen over. Ik heb mijn doel dus niet volledig gerealiseerd, maar doordat ik het krachtig formuleerde bleef het wel een thema.'

Wat zijn uw bevindingen van de Zaanse Proeftuinen?

'In de nagesprekken merkte ik hoe belangrijk het is dat mensen elkaars vakgebied leren kennen. Eigenlijk ben ik geen voorstander van Proeftuinen, want ik vind dat je zaken structureel en grootschalig moet invoeren en dan gaandeweg moet bijstellen. Als het lukt op een Proeftuin, wil het nog niet zeggen dat je het ook op een willekeurige andere school zomaar kan uitrollen. In Zaanstad traden wethouders daadkrachtig op met het organiseren van de jeugdzorg. De vervolgfase had radicaler gemogen. Dat is ook landelijk het geval. Gemeenten kunnen nog meer halen uit kindcentra voor de levensfase 0 t/m 4. In die fase wordt de taalontwikkeling gevormd en daar is nog een wereld te winnen op het gebied van preventie.'

Interview met Rob Hendriks - Zorgplicht en passend onderwijs

'Hoe ziet een gemiddelde casus eruit in uw rechtspraak?'

'We werken voor schoolbesturen en samenwerkingsverbanden, zoals het Samenwerkingsverband PO Zaanstreek. Vaak zijn het zaken over leerlingen die naar het speciaal onderwijs moeten, situaties waarin scholen zijn vastgelopen met een leerling en tegenover de ouders zijn komen te staan. Als een zaak voor rechters of commissies komt, vertegenwoordigen wij de scholen. In feite is dat dus onderdeel van een verwijzingstraject naar specialistische vormen van onderwijs.'

U doet dit werk nu twintig jaar. Wat heeft u zien veranderen sinds de Wet Passend Onderwijs van 2014?

'De scholen zijn meer leidend dan onder het oude recht. Ouders denken vaak dat passend onderwijs een garantie geeft op regulier onderwijs, maar dat is niet het geval. Voor scholen is de zorgplicht wel heel belastend, want de plicht om voor een passende plek te zorgen gaat heel ver. Ga maar eens op zoek naar een passende plek wanneer de so-scholen vol zijn, dat is een loodzware verantwoordelijkheid.'

U zei dat er in strijd met de wet vaak te lang wordt aangemodderd in een dergelijke situatie.

'Scholen wachten vaak lang met het aanvragen van een toelaatbaarheidsverklaring of het inschakelen van het samenwerkingsverband. Soms krijg ik dossiers te zien die jaren teruggaan, waarvan ik denk: Je had twee jaar geleden al een TLV kunnen krijgen, dan had het kind al twee jaar op een passende plek gezeten. De wetgever heeft het zo geregeld dat scholen veel moeten ondernemen om met beide ouders op één lijn te komen, maar uiteindelijk telt het belang van het kind. Het kan niet zo zijn dat kinderen door toedoen van hun ouders op een niet-passende plek zitten, terwijl alle professionals het met elkaar eens zijn dat het niet goed gaat. Als school heb je de verantwoordelijkheid om uitvoering aan te geven aan de gedachte van passend onderwijs, hoe lastig dat soms ook is.'

Wat waren voor u de meest opvallende reacties in de Stoomhal vandaag?

'Veel professionals denken nog steeds dat de zorgplicht rust op de school van inschrijving en niet op de school van aanmelding. Dat is een misverstand. Blijkbaar is dat ook door de overheid slecht gecommuniceerd bij de lancering van passend onderwijs. En misschien is het in de praktijk ook wel onuitvoerbaar voor scholen, omdat er zoveel werk bij komt kijken. Zeker voor de populaire scholen die veel aanmeldingen krijgen. Dus ik kan me voorstellen dat scholen dan wat korter door de bocht oplossingen zoeken.'

Heeft u ook nieuwe dingen gehoord?

'Eerlijk gezegd niet. Ik geef deze presentatie vaak aan directeuren en IB'ers en dan zijn dit altijd de punten waar ze tegenaan lopen. Ik vind de mensen hier nog best goed geïnformeerd. Mijn vraag over zorgplicht werd overwegend goed beantwoord: ik schat fifty-fifty. Dat is een goede score.'

Passend onderwijs in de praktijk

Doorkijkjes

Op allerlei niveaus wordt er hard gewerkt aan passend onderwijs, maar uiteindelijk gaat het erom wat er gebeurt in de praktijk. Op deze pagina een aantal 'doorkijkjes' van passend onderwijs in de Zaanstreek. We nemen een kijkje bij vijf initiatieven.

Therapiehond

Natascha Albers ((intern begeleider SBO Tijdstroom, Zaandam): 'Als pup van acht weken kwam Miles in mijn leven. Nu is hij vijf jaar oud. Eerst ben ik met hem de gehoorzaamheidssport ingegaan, daarna kreeg hij een gedragstest gevolgd door de opleiding tot therapiehond. Miles werd geschikt bevonden voor AAA, Animal Assisted Activities, en AAT, Animal Assisted Therapies. Nu is Miles de eerste hond die op deze manier binnen Agora werkt. Kinderen die in aanmerking komen voor sessies met Miles worden door de leraar aangedragen, of ik vind ze zelf als IB'er. Miles werkt bijvoorbeeld met kinderen met een laag leesniveau. Door Miles hardop voor te lezen durven zij nu moeilijker boekjes te kiezen die beter bij hun belevingswereld aansluiten. Ze gaan meer oefenen, omdat de motivatie toeneemt. Tijdens het voorlezen ligt Miles bij het kind en mag hij geaaid worden. Dat heeft een kalmerend effect, heel anders dan wanneer ik er in mijn eentje bij zit om op uitspraak en leestempo te letten. Miles werkt ook met kinderen die sociaal-emotionele problemen hebben. Door zijn zachttaardige uitstraling stellen kinderen zich makkelijker open. Zo ondersteunt en traint de therapiehond sociale vaardigheid. Kinderen leren Miles commando's te geven bij spelletjes en dat lukt alleen als een kind rechtop staat, contact maakt, zelfverzekerd overkomt, duidelijk praat. Natuurlijk willen alle kinderen nu dolgraag met Miles werken. Hij zorgt ervoor dat kinderen weer aansluiting bij zichzelf en hun eigen kunnen vinden, waarna ze met meer vertrouwen in zichzelf in de klas verder kunnen. Dankzij Miles kunnen ze hun frustraties even naast zich neerleggen.'

Het Eiland

Structuurgroep

Pim de Jong (directeur OBS Het Eiland, Zaandam): 'In de bovenbouw draaien wij Team Onderwijs op Maat (TOM) en net als in het voortgezet onderwijs werken de kinderen daarbij met een eigen rooster. Dat vergt behoorlijk wat zelfstandigheid en we hebben gemerkt dat sommige kinderen van groep 5 daar moeite mee hebben. Voor hen is er nu een vaste Structuurgroep met ondersteuning en zo nodig aangepast onderwijsaanbod, om meer structuur aan te brengen in hun leren en sociaal-emotionele ontwikkeling. In overleg met hun reguliere leraren krijgen ze in de Structuurgroep de vakken die ze anders ook krijgen. In feite hebben we nu dus twee groepen 5. Het doel is om de kinderen zo te begeleiden dat ze in groep 6 weer regulier mee kunnen draaien in het TOM-onderwijs. Daarnaast hebben we ondersteuningsarrangementen voor de kinderen aangevraagd, ook van externe partijen, op het gebied van onder andere lezen en sociaal-emotionele ontwikkeling. In een kleine setting maken we het onderwijs met ondersteuning passend aan de wensen en mogelijkheden van de kinderen. Na de voorjaarsvakantie konden we een leerling met problemen in de talige ontwikkeling van de Structuurgroep bijvoorbeeld laten doorstromen naar de reguliere groep 5. Hij was taal en planning zodanig machtig geworden dat dat mogelijk werd. Een prachtig succesverhaal waar we trots op zijn en dat we komend jaar graag met meer leerlingen willen herhalen. Omdat de kinderen in een kleinere groep zitten merken we dat leraren veel meer tijd hebben om ze te begeleiden en een beeld te krijgen van wat ze nodig hebben.'

Rekenwerkplaats

Martin Berends (onderwijsspecialist rekenen, Dienstencentrum Dynamica XL, Zaandam): 'Scholen kunnen kinderen met een rekenprobleem bij ons aanmelden. Sommige van deze kinderen hebben één of twee jaar achterstand opgelopen, ze zijn faalangstig en weinig gemotiveerd in rekenen. Ze vinden het vak stom, omdat ze weinig succeservaringen hebben opgedaan. Bij sommige kinderen is ook sprake van dyscalculie. Nadat ik een diagnostisch onderzoek heb afgenomen stel ik een plan van aanpak op en ga ik in samenspraak met de school en de ouders twaalf weken met het kind aan de slag. Na de evaluatie is er een optie om dat traject met nog eens twaalf weken te verlengen. Eén keer per week kom ik op school en werk ik drie kwartier met een leerling. Ook geef ik huiswerk op: dagelijks één kwartier oefenen, zeven dagen in de week. Herhaling is de kracht, daarmee sla je uitgevoerde handelingen op in je geheugen. Over tanden poetsen hoef je tenslotte ook niet meer na te denken, dat gaat vanzelf. Vaak gebruik ik eierdozen met verschillende aantallen eieren om de splitsingen tot en met tien aan te leren. Als ik dan aan een som refereer zien kinderen meteen het mentale beeld van die eieren voor zich. Mijn belangrijkste taak is om vertrouwen uit te stralen en succeservaringen te scheppen, waardoor kinderen weer in zichzelf en het vak rekenen gaan geloven. Ik zeg altijd: wat je nog niet hebt geleerd, kan je ook niet fout doen. Herhaaldelijk zie ik kinderen stralen van trots, omdat ze doorhebben hoe ze een som moeten oplossen. En dan mogen ze zichzelf een schouderklopje geven, want ze hebben het zelf gedaan!'

MakerSpace

Marc van de Geer (directeur EBS Het SchatRijk, Zaandijk): 'De Makerspace is een voorziening voor alle kinderen van onze school. Bij ons draait het om hoofd, hart en handen: de cognitieve, de levensbeschouwelijke en de 'Maak'-dimensie. Uitgerend die laatste dimensie was jarenlang het ondergeschoven kindje, vooral sinds de focus de afgelopen decennia op de basisvaardigheden kwam te liggen. Welke school heeft er nog een handvaardigheidslokaal? We hebben deze dimensie nieuw leven ingeblazen met *maker education*, een van oorsprong Amerikaans concept. Dat draait om bedenken, maken, testen, uitvoeren en vooral: met je handen aan het werk! Techniek en creativiteit worden geïntegreerd. Twee ouders die allebei kunstenaar zijn en waarvan er eentje doceert aan de Hogeschool voor de Kunsten in Den Haag geven nu elke donderdag les in de Makerspace. Kinderen die in een normale klassensituatie frustraties hebben over de cognitieve dimensie gaan in de Makerspace ineens floreren. Ze gaan knutselen, zagen, bouwen. 'Juf, meester, kijk eens hier!' Verborgene talenten en vaardigheden van kinderen komen naar boven, boosheid en verdriet maken plaats voor blijdschap en verwondering. Daarom willen we meer. Onze Makerspace docenten maken nu ook tijd vrij om kinderen die barrières ondervinden bij leren en participeren extra te begeleiden. Daarmee is de Makerspace ook gericht op kinderen die meer behoefte hebben aan bewegen en talenten hebben op het gebied van creativiteit. Maar waarom breiden we het niet uit om de talenten van alle kinderen aan te wakkeren? In de Makerspace groeit het zelfvertrouwen en de eigenwaarde van kinderen. En daar doe je het voor; dat kinderen in hun kracht komen.'

Enquête welbevinden in coronatijd

Judith Koster (specialist passend onderwijs, Dienstencentrum Dynamica XL, Zaandam): 'Mijn werk als pedagoog is gericht op kinderen met gedragsproblemen in het regulier onderwijs. In Coronatijd zitten deze kinderen niet in hun vaste groep en krijgen ze thuisonderwijs, net als alle andere kinderen. Daar kleeft ook een sociaal-emotionele dimensie aan. Niet alleen voor ons, maar ook voor kinderen is dit een vreemde periode. Leraren zien leerlingen nu alleen via een scherm. Er is minder contact, het is lastiger voor leraren om te filteren welke kinderen het thuis fijn hebben en welke niet. Daarom heb ik een laagdrempelige enquête gemaakt voor leerlingen, waarin ze vragen kunnen beantwoorden over hun welbevinden. Vragen als: hoe voel je je thuis, wie helpen je bij je huiswerk, vervel je je soms, zie je je vriendjes nog? Aan de hand van de antwoorden weten leraren welke kinderen ze een keertje extra moeten bellen. Voor die extra telefoongesprekken hebben we ook een lijst opgesteld met open, verdiepende vragen. Goede contacten tussen leraar en leerling zijn altijd belangrijk, maar in coronatijd essentieel. Noem het passend onderwijs op afstand. We zien nu dat thuisonderwijs voor sommige kinderen ook heel prettig kan zijn, zoals kinderen met autisme die snel overprikkeld raken in grote groepen. Dat is heel leerzaam voor ons. Laten we dus in het vervolg niet alleen naar de leerachterstanden van de kinderen kijken, maar vooral ook naar hun welbevinden. Achterstand of niet, kinderen ontwikkelen zich sowieso wel - dat staat nooit stil.'

Interview

Leerlingen met TOS vallen vaak te laat op

Bij kinderen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) wordt taal in de hersenen minder goed verwerkt, waardoor ze meer moeite hebben met het onthouden van woorden en klanken. De opleiding Practitioner TOS en Taalstimulering reikt handvatten aan voor onderwijsprofessionals om leerlingen met TOS te helpen.

'Het Nederlandse onderwijs bestaat uit praten, praten, praten', beamen docent en deelnemers van de opleiding, die, verspreid over een jaar, twintig keer bijeen zullen komen. Aangezien kennisoverdracht grotendeels via taal verloopt, lopen leerlingen met TOS op school tegen problemen aan. Coördinator en docent Anouk Middelkoop, werkzaam als hogeschooldocent bij Fontys OSO in Tilburg, legt uit: 'Een taalachterstand kan een kind nog deels inlopen, maar met een TOS word je geboren. Vaak realiseren leraren zich onvoldoende hoe bepalend taal is voor gedrag. Taal stuurt je denken aan, het faciliteert emoties, planning, het oplossen van problemen, maar ook fantasieren tijdens spel.' Het doel van de opleiding Practitioner TOS en Taalstimulering is allereerst om praktijk en persoonlijke ontwikkeling van de deelnemers te verbinden. Zij kunnen vervolgens hun vers opgedane kennis verspreiden over scholen en kindcentra. Een groep professionals uit de schoolbesturen die zijn aangesloten bij Samenwerkingsverband PO Zaanstreek neemt deel aan de opleiding. Op een maandagmiddag begin maart zitten drie van hen, voorafgaand aan de les, bijeen in het Agora-gebouw in de Rosmolenvijk. 'Ik werk op een school met een gevarieerde populatie', vertelt Zeynep Köse, groepsleraar bij CBS Tamarinde. 'Veel kinderen hebben hier een taalachterstand. Soms vraag

ik me af of er meer achter zit. Door deze opleiding leer ik TOS en taalachterstand beter van elkaar te onderscheiden. Vaak vang je de signalen wel op, maar weet je nog niet hoe je die moet interpreteren. Collega's vragen mij nu al om tips.'

Signalen

In elke klas zit naar schatting 5 tot 7% leerlingen met TOS. Een gemiddelde dat hoger ligt dan bij bijvoorbeeld leerlingen met ADHD, dyslexie en autisme. Erna van Gammeren, bovenscholse taalcoördinator van Zaan Primair en onderwijspecialist bij het dienstencentrum van Dynamica XL, kaart aan: 'Bij Dynamica XL krijgen we niet zoveel hulpvragen over kinderen met TOS en dat klopt natuurlijk niet als de percentages zo hoog liggen. Heel af en toe zijn er wel vermoedens van TOS, omdat een kind niet kan lezen en spellen.' De deelnemers zijn het roerend met elkaar eens: door het gebrek aan kennis over TOS worden er kinderen over het hoofd gezien, kinderen die hen nu wel opvallen door de handvatten die ze tijdens de opleiding krijgen aangereikt. 'Deze kinderen vormen een heterogene groep', verklaart Middelkoop. 'TOS kan voorkomen op zinsniveau, woordniveau, spraakniveau en/of in de sociale communicatie. Vaak is het een combinatie van factoren. Bij jonge kinderen signaleren leraren vaak wel het gedrag, dat zich in spel en sociale contacten naar binnen of naar buiten keert. Pas als kinderen beginnen met lezen valt het kwartje: er was al eerder sprake

van woordvindproblematiek, problemen met zinsbouw, het kind was moeilijk verstaanbaar. En dan ga je terugredeneren.' TOS is een zaak van vroeg signaleren, bij voorkeur al in de kleuterklas. Annemiek Helfensteijn, stamgroepcoach van groep 6/7 en intern begeleider bij basisschool De Eigen Wijs: 'Veel kinderen met TOS krijgen onterecht een laag IQ opgeplakt, vermoed ik. Blijf dus vooral alert op de introverte kinderen. Extraverte kinderen eisen vanzelf aandacht op, maar juist de kinderen die je weinig hoort worden over het hoofd gezien. Op De Eigen Wijs hebben we leerlingen in de bovenbouw die op meerdere gebieden zijn vastgelopen. Volgens mij zit daar nog een aardig percentage TOS-ers tussen.'

Helfensteijn denkt ook aan twee voormalige thuiszitters uit haar klas, allebei met vermoedens van TOS. 'Ze konden geen woorden geven aan hun gevoel, dus alles waarvan ze in de war raakten werd thuis geuit als agressie, boosheid en verdriet. Maar ze kwamen redelijk mee en je hoorde ze niet zoveel in de klas, dus ze vielen niet op.'

Gedrag

'Ik doe veel begeleidingstrajecten met kinderen die mogelijk dyslexie hebben', zegt Van Gammeren. 'Door deze opleiding is mijn aanpak veranderd, omdat ik me voortdurend realiseer dat er ook méér achter de lees- en spellingsproblemen kan zitten. Ik begeleid nu bijvoorbeeld een leerling met lees- en spellingproblematiek die mogelijk

visualiseren van bijvoorbeeld ladekasten, zoals de beroemde Billy en de Pax van IKEA. 'De Billy is heel eenvoudig: vijf planken, dat is het. De Pax heeft veel meer laatjes en opbergsystemen. Uiteindelijk moet je er bij kinderen naar toe werken dat ze zich een Pax voorstellen, daar kunnen ze woorden makkelijk in opbergen en ook makkelijk weer terugvinden.'

'Gelukkig zijn er wel honderd versies van de Pax-kast te krijgen', vult Helfensteijn aan. 'Ga dus maar samen met een kind onderzoeken waar het bij gebaat is. Ieder kind kan aangeven wat het prettig vindt en wat niet.' 'Ik besef door deze opleiding dat ik soms te snel ging met visualiseren in de les', vertelt Köse. 'Ik moest meer tussenstappen inbouwen: rust nemen, in korte zinnen spreken, goed uitleggen, aankijken. En als iets niet lukt, mag er gehuild worden. In het begin probeerden de kinderen hun frustratie nog te verbergen. Nu zijn ze opener en gaan ze elkaar helpen. De betrokkenheid binnen de groep groeit. En dat is belangrijk, anders vallen kinderen buiten de boot en voelen ze zich eenzaam.'

Recasten en expanderen

In het eerste uur van de cursusavond wordt er aan de hand van het YouTube-filmpje 'Talking Twin Babies' stilgestaan bij de oersituatie van taalontwikkeling. Tweelingbroertjes van een half jaar oud staan tegenover elkaar. Ze spiegelen elkaars bewegingen: de één tilt zijn been op, de ander doet hem na. En de baby's babbelen honderduit tegen

elkaar: ra-ta-ta-ta-ta! Geen woorden die in de Van Dale zijn terug te vinden natuurlijk, maar de twee voeren wel degelijk een gesprek. Tweelingbroertje één probeert aan de ander duidelijk te maken dat hij een sokje mist. Al na een half jaar ontstaat deze vorm van 'sociaal brabbelen', doceert Middelkoop. 'Op basis waarvan is dit een gesprek?' vraagt ze haar studenten. 'Basisvaardigheden', klinkt het vanuit de groep, 'Communicatieve

wederkerigheid. Ze proberen op hetzelfde level te komen!' Middelkoop knikt: 'Precies! De tweelingbroertjes praten om de beurt, ze luisteren naar elkaar, ze gebruiken intonatie om betekenis te geven. Het lijkt wel een muziekstuk. Deze basisvaardigheden leren we door te imiteren, door goed te luisteren en te kijken.' Bij kinderen met TOS verloopt dit proces trager. Als leraar kun je volgens Middelkoop veel doen

door de woordenschat van een kind met TOS te 'recasten en expanderen', of simpeler gezegd: op een natuurlijke manier corrigeren en uitbreiden. Wanneer een kind zegt dat het last heeft van 'stekeltjes op de arm' kun je als leraar vragen of de leerling het misschien koud heeft en een jas aan wil trekken. Maar je kunt de 'stekeltjes' ook recasten als een begrip waar al een woord voor bestaat: kippenvel. 'Dat is een kwestie van timing,'

legt Middelkoop uit. 'Soms kun je een gesprek met een leerling uitschrijven en achteraf teruglezen, om vervolgens te beseffen dat je er veel meer winst uit had kunnen halen. Zonder dat het belastend zou zijn geweest voor de leerling of voor jezelf.' Middelkoop erkent: 'Maar hoe blijf je doeltreffend recasten en expanderen in een groep met dertig snuiten voor je neus, waarvan de overgrote

meerderheid geen TOS heeft? In een groep zoek je naar het collectieve belang, dat snap ik. Het gaat dus om de gesprekken tijdens én buiten de les. Momentjes op de gang, op het schoolplein, in kleine groepjes. Daar dienen zich kansen aan. Ga mee in de beleving van het kind om te recasten en te expanderen. Maak het kind nieuwsgierig. Maak het een onderzoeker. Lesgeven is maatwerk. Daarom is leraar zijn topsport.'

Interview

Open overleg in de Ondersteuningsplanraad

De schoolbesturen vaardigen ouders en leraren af om in de Ondersteuningsplanraad (OPR) mee te denken en te praten over de organisatie en financiering van passend onderwijs. Een interview met twee OPR-leden; Arnold van 't Hart en Irma van der Meer.

Arnold van 't Hart, in het dagelijks leven ambtenaar financiële administratie bij de gemeente Beverwijk, heeft een zoon in het voortgezet onderwijs en een dochter in groep 7 van ICSB WormerWiekten te Wormer. Bij die school zit hij in de MR. Tevens is hij lid van de GMR van Agora. Dit schooljaar debuteerde Van 't Hart in de OPR. 'Het proces is redelijk nieuw voor me. Ik heb pas drie vergaderingen achter de rug, dus ik moet nog een beetje wennen. Gelukkig is het een heel open overleg.' Hij herinnert zich: 'Toen ik werd gevraagd voor de OPR leek het me meteen razend interessant. Door mijn kinderen heb ik een lange ervaring in het primair onderwijs en daardoor kan ik kritisch meedenken. Kritisch, maar wel met een open mind.' Van 't Hart wijst op zijn motto: 'Problemen zijn wensen die een uitdaging kunnen worden.' Van 't Harts zoon is meerbegaafd, voor hem een extra aansporing

om zitting te nemen in de OPR. 'De ondersteuning van meerbegaafde kinderen is redelijk goed op orde, maar binnen het onderwijs is er op het terrein van sociaal-emotionele ontwikkeling nog een wereld te winnen. Dat is één van de dingen die ik graag bij de OPR wil inbrengen. De overheid stelt een budget beschikbaar voor meerbegaafdheid en hoe ga je daar dan in de praktijk mee om?'

Ondersteuningsplan

Van 't Hart wijft weg dat OPR-leden vooral met hun eigen portefeuille in de raad zitten. Alle leden denken over alle onderwerpen mee. Ze kijken kritisch en doen ook suggesties om onderdelen te verbeteren. Op basis van het Ondersteuningsplan, dat in 2022 na een periode van vier jaar wordt ververs, doet de OPR haar aanbevelingen. 'Ik werk in Beverwijk en heb contact gezocht met samenwerkingsverbanden buiten de regio Zaanstreek, zoals

die van IJmond, om te toetsen of we op de goede weg zitten. In de praktijk houden de OPR-leden niet alleen elkaar op de hoogte van zaken die spelen, maar ze adviseren ook de geledingen binnen het samenwerkingsverband. Als ouders en onderwijsprofessionals brengen wij iets van de praktijk mee.'

Gezamenlijk standpunt

Irma van der Meer is ook zo iemand uit de praktijk. Sinds dit schooljaar vertegenwoordigt zij het speciaal (basis)onderwijs in de OPR. 'Het leuke van de OPR is dat je vertegenwoordigers van verschillende schoolbesturen tegenkomt. Veel van hen ken ik nog van de tijd waarin ik les gaf in het regulier onderwijs in de Zaanstreek.' Sinds 2018 werkt Van der Meer als onderwijspecialist bij Dynamica XL en ze staat op locatie Molenwerf voor de klas bij de jongste kinderen. Daarnaast werkt ze twee dagen per week

vanuit het Dienstencentrum van Zaan Primair en is ze opgeleid als schoolopleider. Van der Meer werkte achttien jaar in het regulier basisonderwijs in de Zaanstreek en Amsterdam en negen jaar bij het Academisch centrum voor kinder- en jeugdpsychiatrie De Bascule in Amsterdam. Mede door dit indrukwekkende onderwijs-resumé werd ze voor de OPR gevraagd. Van der Meer: 'Het overleg is heel breed. Het is een voorrecht om een steentje bij te kunnen dragen aan passend onderwijs in de Zaanstreek. We sparren nu of we gebruik kunnen maken van een mobiel audiologisch centrum in de vorm van een bus.' 'In deze coronacrisis moeten we nieuwe activiteiten ontplooiën met kinderen en een nieuwe vorm van begeleiding ontwikkelen. Bij de OPR kunnen we al die zaken bespreken. Dat is echt passend onderwijs.'

toe gaat; de inhoudelijke kant dus. Op netwerkbijeenkomsten hoor ik vaak allerlei zaken die ik kan inbrengen in een OPR-vergadering. Af en toe moet de OPR instemming geven, maar we hebben vooral een adviserende rol. Het is ontzettend leuk om met elkaar te sparren over zaken waar we vanuit de eigen positie tegenaan lopen.'

Gezamenlijk standpunt

Volgens Van der Meer maakt het niet uit voor welke school je werkt, alle onderwijsprofessionals krijgen met dezelfde kwesties te maken. 'Daardoor komen we makkelijker tot een gezamenlijk standpunt, ook op juridisch vlak met betrekking tot de restricties en procedures waar we tegenaan lopen. We delen informatie met elkaar en zoeken samen een oplossing.' Binnen het samenwerkingsverband zijn er allerlei ontwikkelingen gaande waar Van der Meer enthousiast van wordt, zoals de opleiding Practitioner TOS en Taalstimulering, maar er is nog genoeg werk te verzetten. 'Voor kinderen met gehoorverlies moet een audiologisch centrum zo dichtbij mogelijk zijn. De afstand tot audiologische centra in Amsterdam of Alkmaar is mogelijk nadelig voor kinderen in de Zaanstreek. We sparren nu of we gebruik kunnen maken van een mobiel audiologisch centrum in de vorm van een bus.'

Van links naar rechts: Annemiek, Zeynep, Erna en Anouk

We doen het best goed met ons kleine groepje

Zes jaar lang is Yvonne Dijkema een 'spin in het web' van het samenwerkingsverband, omdat veel organisatorische zaken via haar lopen. Ze blikt terug op haar werk voor het secretariaat, dat ze in juli neerlegt.

Dijkema vertrekt weliswaar bij het samenwerkingsverband, maar er klinkt trots door in haar stem. Ze was er vanaf het prilste begin bij. In juni 2014 presenteerde ze, samen met secretaresse Nicolien Levering, de website van het samenwerkingsverband tijdens een kickoff event in het Zaantheater. 'Spannend maar ook heel leuk', herinnert Dijkema zich. In 2014 was het samenwerkingsverband een vaag begrip en voor veel mensen is het dat misschien nog steeds. Het meeste werk wordt namelijk achter de schermen verricht. Maar geloof me: daar gebeurt ontzettend veel!' In 2006 begon Dijkema als directiesecretaresse bij Agora. Ruim vóór de Wet Passend

Onderwijs in 2014 werd geïmplementeerd, begon een werkgroep te sparren over de vorm en werkwijze van het samenwerkingsverband PO in de Zaanstreek. 'In eerste instantie was het voor mij gewoon de volgende reeks vergaderingen die ondersteund en genotuleerd moest worden. Ik sta altijd open voor iets nieuws, dus ik vond het meteen interessant.'

Compacte organisatie

Al snel bleek dat het samenwerkingsverband een blijvertje was voor Dijkema. 'Mijn taak bestond vooral uit het ondersteunen van de coördinatie. Daarbij kreeg ik te maken met alle onderdelen van het samenwerkingsverband.

In de rest van het land zie je weleens dat ze uitgroeien tot grote organisaties met een eigen gebouw en personeel, maar in de Zaanstreek hebben we er bewust voor gekozen om het compact te houden. Iedereen die voor het samenwerkingsverband werkt is ingehuurd of gedetacheerd vanuit een andere organisatie.' Dijkema kon die aanpak wel waarderen: 'Ik had direct te maken met veel verschillende onderdelen van het samenwerkingsverband: coördinatie, bestuur, raad van toezicht, OPR. Bij overleggen met schoolmaatschappelijk werk of speciaal onderwijs hoor ik dingen die terugkomen in een bestuursvergadering en daar heeft de raad van toezicht dan weer vragen over. Ik ben ingevoerd in de materie en zie hoe processen lopen, van idee tot besluitvorming in het bestuur.' Vanaf de start in 2014 ging Dijkema anderhalve dag per week voor het samenwerkingsverband aan de slag. In zes jaar tijd zag ze hoe de organisatie zich ontwikkelde. 'Het was voor mij een eyeopener toen we in 2018 bezoek kregen van de inspectie, die met alle onderdelen van het samenwerkingsverband in gesprek ging: leraren, ouders, bestuursleden, leden raad van toezicht, coördinatie en OPR-leden. Logistiek gezien was het nog een hele operatie om iedereen op het goede moment aan te laten schuiven, maar de inspectie was positief over onze resultaten en de wijze waarop ons samenwerkingsverband vorm had gekregen. Dat gaf me een gevoel van trots. Ik dacht: daar heb ik ook aan bijgedragen, we

doen het best goed met ons kleine groepje.'

Freelance

In 2015 kwam de eerste SWV-krant uit, aangejaagd door bestuurscoördinator Anneke Bax. 'Aangezien passend onderwijs voor veel personeelsleden iets vaags bleef en zelfs weerstand opriep, vond ze dat we meer en beter moesten communiceren; verhalen uit de praktijk vertellen. Vandaar de krant. Anneke komt met de onderwerpen, ik regel en redigeer. Mijn dochter Marije, freelance fotograaf en grafisch ontwerper, doet de vormgeving.' Geïnspireerd door haar dochter heeft Dijkema haar eigen bedrijf opgestart, waarin ze vergaderingen notuleert.

'Ik heb altijd plezier gehad in notuleren. Het voelt voor mij heel bevredigend om uit een chaotische vergadering te komen en later een helder verslag te kunnen aanbieden waar mensen mee uit de voeten kunnen.' Als freelancer werkt Dijkema onder andere voor gemeenten, onderwijsinstellingen, een waterschap en familiebedrijven. 'Heel gevarieerd dus. Soms moet ik me echt verdiepen in een opdrachtgever en dat is een enorme verrijking.' Dijkema verlaat de Zaanstreek om zich volledig op haar bedrijf te richten. Ze slaat een nieuwe weg in, maar kijkt terug op een fijne en leerzame tijd bij Agora en het samenwerkingsverband.

Boekentips:

Passend onderwijs in de praktijk – Hans Schuman en Peter de Vries

Dit boek laat zien wat passend (basis)onderwijs beoogt, hoe het werkt en hoe het zich kan ontwikkelen binnen scholen. Positieve resultaten worden getoond, maar ook de worstelingen, dilemma's en uitdagingen. De

ervaringen met extra ondersteuning aan vier kinderen die gedurende lange tijd zijn gevolgd op hun reguliere basisschool, koppelen de auteurs aan inzichten vanuit de onderwijskundige en pedagogische theorie, literatuur en wetenschappelijk onderzoek. Tien uitgewerkte praktische kernthema's worden gepresenteerd die voor alle kinderen - met of zonder extra ondersteuningsbehoeften - relevant zijn. Het boek is diepgeworteld in de alledaagse praktijk van het onderwijs en een rijke bron voor inspiratie en kennis, waarmee basisscholen en lerarenopleidingen verder komen. Bestemd voor leraren basisonderwijs (in opleiding), schoolleiders, interne- en ambulante begeleiders, ondersteunings- en zorgcoördinatoren, begeleiders passend onderwijs, remedial teachers, gedrags-, reken-, taal-, dyslexie-, autisme-, jonge kind-specialisten, onderwijsbegeleiders, collegiale consultants.

Verder lezen over taalontwikkelingsstoornis (TOS):
Handboek taalontwikkelingsstoornissen
door: Ellen Gerrits, Mieke Beers, Gerda bruinsma en Ingrid Singer

Taalleren in communicatie
door: Anouk Middelkoop-van Erp

Praten doe je met zijn tweeën
door: Jan Pepper en Elaine Weitzman

Taalontwikkelingsstoornissen in de klas
door: Bernadette Sanders

Hulpwaaier TOS
door: Jet Isarin

Colofon

'Samenwerken aan Passend Onderwijs dicht bij huis' is een uitgave van Samenwerkingsverband Primair Onderwijs Zaanstad

De artikelen in deze krant vertegenwoordigen niet noodzakelijkerwijs het standpunt van het samenwerkingsverband. Evenmin kunnen aan de inhoud van deze krant rechten worden ontleend.

Samenstelling en redactie:
Anneke Bax, namens de coördinatie
Yvonne Dijkema, secretariaat samenwerkingsverband

Interviews:
Maurice van Turnhout, schrijver en journalist

Fotografie:
Marije Dijkema, Studio byMarije

Vormgeving & opmaak:
Marije Dijkema, Studio byMarije

Drukwerk:
Prestess Print, Beets

Website: www.swvpozaanstreek.nl

Adressen:
Voor TLV- (aan)vragen:
Ds. Martin Luther Kingweg 206
1504 DG Zaandam
tlv-secretariaat@swvpozaanstreek.nl

Voor bestuur en coördinatie:
Postbus 88
1500 EB Zaandam
secretariaat@swvpozaanstreek.nl